

DOOD EN DAARNA

2 november

Inleiding

Allerzielen is de dag waarop de rooms-katholieke kerk gestorven mensen herdenkt. Sinds de 12^e eeuw gebeurt dit op 2 november. Graven worden schoongemaakt en er worden bloemen neergezet. In Zuid-Amerika wordt Allerzielen uitbundig gevierd. Hele families gaan naar het kerkhof. De graven worden versierd met bloemen en slingers. Muzikanten maken muziek en er wordt gegeten en gedronken. Het is een gezellige boel.

Doelgroep

Leerlingen van groep 7 en 8 van het basisonderwijs (10-12 jaar).

Doelstellingen

- De leerlingen weten wat Allerzielen betekent.
- De leerlingen hebben inzicht in de verschillende opvattingen over dood en doodgaan in verschillende culturen.

Vakken en kerndoelen

Oriëntatie op mens en wereld

Samenleving

- 16 De leerlingen kunnen overeenkomsten en verschillen tussen verschillende etnische groepen enkele aspecten van groepen in onze samenleving beschrijven.
- 17 De leerlingen kunnen overeenkomsten en verschillen noemen tussen enkele geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen. Het gaat dan met name om leefgewoonten en feest- en gedenkdagen.

Nederlandse taal

D Domein taalbeschouwing

- 12 De leerlingen kunnen begrippen hanteren als betekenis, beeldspraak, letterlijk en figuurlijk taalgebruik, uitdrukking, gezegde, spreekwoord, synoniem.

Illustraties

CMO en zijn licentiegevers, Antoon Seelen en Jaja (Belgiumdigital.com)

W

werkbladen

Inleiding

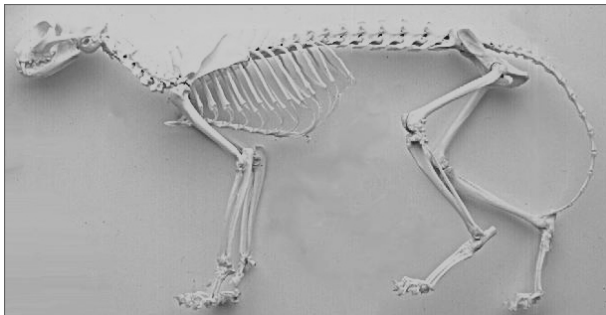
Allerzielen is de dag waarop rooms-katholieken de doden herdenken. Dit gebeurt al meer dan 800 jaar op 2 november. De graven van familieleden worden schoongemaakt en versierd met bloemen. Er worden kaarsen gebrand en er wordt voor de doden gebeden.

In Zuid-Amerika wordt Allerzielen uitbundig gevierd. Hele families gaan naar het kerkhof met tassen vol eten en drinken. Ze versieren de graven met bloemen en slingers. Muzikanten maken muziek, priesters houden preken. De hele dag is het een gezellige boel op de begraafplaats. Het feest sluit aan bij een oude traditie: je moet goed zorgen voor de geesten van de doden. Zo laat je zien dat die er nog gewoon bij horen. Misschien feesten ze zelfs wel mee.

Dood en daarna

Iemand die dood is, leeft niet meer. Je ademt niet meer, er stroomt geen bloed meer door de aderen. Je voelt niks meer. Je kunt niet meer praten, horen en denken. Het lichaam wordt koud. Alle levende wezens die doodgaan vergaan op den duur. De hardste delen blijven het langst over. Van mensen en dieren blijven alleen de botten over. Alle botten samen noem je ook wel het geraamte of het skelet.

Het geraamte van een kat

Veel mensen denken dat het leven na de dood niet afgelopen is. Het lichaam leeft dan niet meer maar de geest of de ziel leeft verder. Na de dood kom je in het hiernamaals, het Walhalla, de eeuwige jachtvelden of het Nirvana. Of je komt in de hemel, het paradijs of de Elyzeese velden terecht. Daar is het altijd lente en ben je eeuwig gelukkig. Anderen denken dat je weer terug op aarde komt in een ander lichaam. Dat kan het lichaam van een mens zijn maar ook van een dier. We noemen dat reïncarnatie.

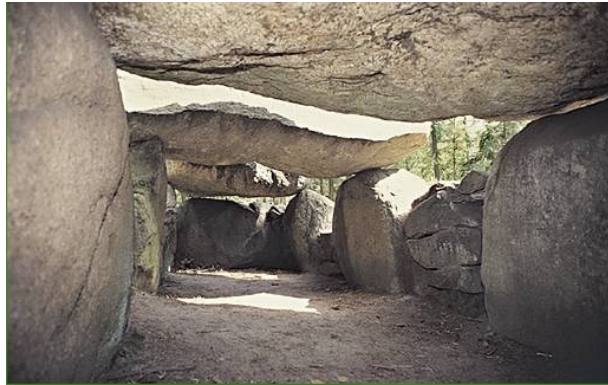
Er zijn ook mensen die denken dat mensen maar een keer leven. Daarna is alles afgelopen. Je kunt alleen voortleven in de herinnering van andere mensen. Of doordat je iets van jezelf achterlaat. Bijvoorbeeld een schilderij of een uitvinding. Of omdat je iets belangrijks gedaan hebt. Willem van Oranje is al meer dan 400 jaar dood. Toch kent bijna iedereen hem.

1. Wat is de voornaamste reden dat bijna elke Nederlander Willem van Oranje kent?
2. Wat is zijn bijnaam?
3. Het hart zit in de borstkas, je oren zitten aan je gezicht. Maar waar zou de ziel ergens zitten?
4. Hoe stel jij het leven na de dood voor? Maak een tekening, schrijf een versje of een opstel over het leven na de dood.

Begraven of cremeren

Als een huisdier doodgaat dan begraaf je hem misschien in de tuin. Als een mens doodgaat, mag je het lijk niet zomaar in de grond stoppen. Toch is begraven al een heel oud gebruik. Bij christenen, moslims en joden is het gebruikelijk om de doden te begraven. Bij ons begroef men al 4.000 jaar geleden de doden in zogenaamde hunebedden. Dat zijn grafkelders die bestaan uit enorme grote zwerfkeien.

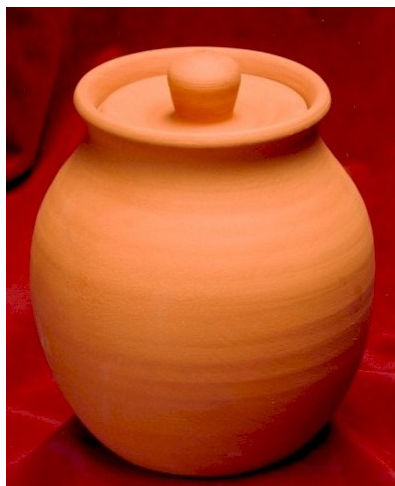

Die keien zijn hier terechtgekomen in de laatste ijstijd. In Drente vind je nog hunebedden.

Toen het christendom ontstond, ging het begraven gepaard met allerlei plechtigheden. Er werden psalmen gezongen, klokken geluid, in de rouwstoet werd een kruis meegedragen en in de kerk werden kaarsen aangestoken. Maar het duurde nog heel lang voordat allerlei heidense gebruiken verdwenen. Een van die gebruiken was de wake. Familieleden, vrienden en burens hielden de wacht bij het lijk. Daarbij werd vrolijk gegeten en gedronken en soms ook gedanst. Hiermee wilde men de dode nog een paar laatste vrolijke uren bezorgen.

Soms werden er zielenkoeken of dodenkoeken gebakken. Dit gebruik stamt af van de Germanen en de Kelten. In de middeleeuwen heeft de kerk veel van de heidense gebruiken overgenomen. Ook het bakken en uitdelen van zielenkoeken. De platte broodjes werden aan de burens en aan kinderen gegeven. In ruil daarvoor moesten ze voor de dode bidden.

Crematie of verbranding van het lijk gebeurt vooral in India en Indonesië. Daar wonen veel hindoes. Het lichaam van een overleden hindoe wordt verbrand zodat de ziel makkelijker uit het lichaam kan treden. Ook bij ons werden lichamen verbrand in de bronstijd. Dat is meer dan 3.000 jaar geleden. Het christendom verbood verbranding.

Iets meer dan 100 jaar geleden begon men ook bij ons weer overledenen te cremeren. Tegenwoordig wordt bijna de helft van alle doden in ons land gecremeerd.

Na de crematie wordt de as meestal in een urn gedaan. Een urn is een soort vaas. Die urn kun je in speciale urnentuinen laten zetten. Of op een begraafplaats. Je kunt de as ook laten verstrooien. Sommige mensen laten hun as verstrooien boven speciale plaatsen. Bijvoorbeeld over het veld van hun favoriete voetbalclub. Of boven zee. Of in de eigen tuin. Of een speciaal asveld bij een crematorium.

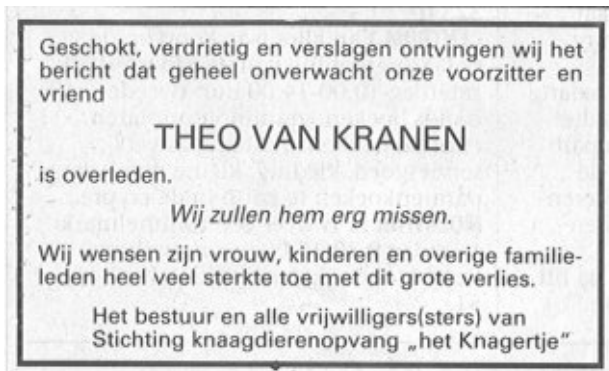
Een urn waarin de as van een overledene bewaard kan worden

1. De mensen die hun doden in hunebedden begroeven, gaven ze allerlei voorwerpen mee voor onderweg. Maak een lijstje van de voorwerpen die jij mee zou willen nemen. Vertel daarna waarom je juist die dingen gekozen hebt.
2. Hoe zou jij na je dood herinnerd willen worden?
3. In ons land gaan elk jaar ruim 140.000 mensen dood. Hoeveel zijn er dat ongeveer per dag?

Voor en na begrafenis of crematie

Na het overlijden wordt het stoffelijke overschot meestal opgebaard. Het dode lichaam wordt mooi aangekleed en op bed of in een kist neergelegd. Dit gebeurt vaak in een speciale rouwkamer van een uitvaartcentrum. Maar de overledene kan ook gewoon thuis worden opgebaard. Vroeger was dat vanzelfsprekend. Familieleden, vrienden en andere genodigden kunnen dan afscheid komen nemen. Na een overlijden moet er veel geregeld worden. Vrienden, familieleden en andere bekenden moeten van het tragische nieuws op de hoogte worden gebracht. Er worden vaak rouwbrieven verstuurd. Soms wordt ook een rouwadvertentie in de krant gezet.

Dan moet ook de uitvaart geregeld worden. Veel overledenen worden na een kerkdienst naar het kerkhof gebracht waar de dag ervoor een graf is gedolven. Soms worden er toespraken gehouden of muziek gemaakt. Als de kist in het graf is gelaten, werpen de nabestaanden een handje aarde of bloemen op de kist. Daarna gaat men vaak koffie drinken en wat eten. Als het graf is dichtgemaakt kan er later een gedenksteen op gezet worden. Soms wordt er zelfs een monument van gemaakt.

Na de begrafenis of de crematie begint meestal een tijd van rouw en verdriet. De mensen die heel dicht bij de overledene stonden, zullen in het begin nog vaak aan de dode denken en verdriet hebben. Maar het leven neemt ook weer zijn gewone gang. Kinderen gaan weer naar school en moeten rekenen, en krijgen weer taal en aardrijkskunde. Volwassenen moeten weer aan het werk. Langzaam verdwijnt de dode naar de achtergrond.

Als je wel eens op een kerkhof komt, dan zul je zien dat op de meeste zerken een tekst staat. Soms staat er alleen maar een naam op en twee jaartallen. Soms staat er een gedicht of een andere tekst op. Je noemt dit een grafschrift. Sommige mensen bedenken zelf wat er op hun grafsteen moet komen te staan. Een bekend grafschrift is van Hubert Corneliszoon Poot. Dat was een dichter die in de 18^e eeuw leefde. Op zijn graf staat geschreven:

*Hier ligt Poot
Hij is dood.*

Gerrit Komrij is ook een dichter. Hij leeft nog maar heeft voor zichzelf al een grafschrift bedacht:

Hier ligt Gerrit Komrij. Ik denk dat ik omrij.

1. Ontwerp zelf een grafmonument op papier.
2. Hiernaast zie je een gedenksteen voor een gestorven kind. Was het een jongen of een meisje? En hoe oud is hij/zij geworden?
4. Bedenk zelf een grafschrift voor jezelf, iemand die je kent of een huisdier.

Hoe andere volkeren met de dood omgaan

Noormannen

Tussen het jaar 800 en 1100 trekken de Noormannen of Vikingen door onze streken. Met hun snelle schepen kwamen ze uit Scandinavië om in West-Europa handel te drijven. Maar ze waren ook niet vies van een potje oorlog voeren. Ze zagen er geen been in om kerken, kloosters en steden te plunderen en in brand te steken. Een Viking kon op twee manieren doodgaan. Het mooiste was de dood op het slagveld. Hij werd dan door de god Odin uitverkoren om naar het paradijs te gaan. De Vikingen noemden het paradijs het Walhalla.

Een Viking kon ook gewoon op zijn matras dood gaan van ziekte of ouderdom. Ze noemden dat de strooien dood. Een strooien dood was niet aan te raden want wie zo aan zijn einde kwam ging naar Hel. Hel was een monsterachtig wezen die het slecht met je voorhad.

Belangrijke vikingen werden in hun schip begraven. Voor onderweg kregen ze voedsel, sierraden, wapens en munten mee.

De oude Egyptenaren

In de tijd van de farao's maakten de Egyptenaren veel werk van de dood. Zij geloofden dat iemand die dood ging ergens anders voortleefde. Daarom gaven zij de doden van alles mee in het graf voor onderweg. Voedsel, wapens, sieraden en soms zelfs meubels vergezelden de doden.

Het lichaam van de dode moest zoveel mogelijk blijven zoals het was. Daarom werd het lijk met balsem ingesmeerd en in doeken gewikkeld. De droge woestijnlucht zorgde er ook voor dat lichamen heel langzaam vergingen. Het lijk droogt als het ware uit. Wat je uiteindelijk overhoudt is een mummie. Mummies zijn goed bewaarde lichamen van mensen of dieren. De Egyptische mummiekisten zijn beschilderd met felle en vrolijke kleuren. Dat komt doordat de Egyptenaren ervan overtuigd waren dat de dode naar een betere wereld was gegaan.

Sommige mummies namen hun gereedschappen mee in het graf. Toetanchamon werd gevonden met het speelgoed van zijn kindertijd. Aantrekkelijke vrouwen werden begraven met hun pruiken, kammen, waaiers en spiegels. Musici namen hun instrumenten mee en sommige mensen kregen zelfs een bordspel mee, om de tijd in het hiernamaals met een spelletje te verdrijven.

Mexico

Voor de Azteken in Mexico betekende de dood niet het einde van het leven. Het was een onderdeel van de oneindige cirkel van het bestaan. Mexico werd in de 16^e eeuw door de Spanjaarden veroverd. Indiaanse gebruiken vermengden zich met katholieke gebruiken. In Mexico wordt ook nu nog elk jaar op 2 november El Día de Los Muertos gevierd. El Día de Los Muertos betekent letterlijk: De Dag van de Doden. Op deze dag waken veel Mexicanen de hele nacht bij de graven van hun overleden familieleden en vrienden. In huis worden altaren opgericht voor de doden. Het dodenfeest is een feestelijke en kleurrijke gebeurtenis. Er wordt muziek gemaakt en het is een vrolijke boel. Overal worden skeletten en schedels van suikerwerk en marsepein uitgestald en verkocht. Voor kinderen worden doodshoofden van suiker gemaakt die ze lekker oppeuzelen.

1. Waarom denk je dat doodgaan op je matras bij de Vikingen een 'strooien dood' genoemd werd?
2. Hier is een recept voor zielenkoeken. Je kunt ze thuis bakken en mee naar de klas nemen. Of misschien kun je ze ook in de klas bakken.

Recept voor ongeveer 24 zielenkoekjes:

- 175 gram boter op kamertemperatuur
- 175 gram suiker
- 3 eieren
- 450 gram bloem
- Een snufje zout
- Een eetlepel gemengde kruiden (kaneel, gember, nootmuskaat en kruidnagelen)
- 75 gram krenten of rozijnen
- Een klein beetje warme melk

Verwarm de oven voor op 180°, gasstand 4.

Roer de boter en suiker in een kom tot het geheel zacht en schuimig is. Roer er dan een voor een de eieren door. Voeg dan bloem, zout en kruiden toe en kneed dit goed door elkaar tot een soepel deeg. Voeg er dan de krenten of rozijnen door. Verdeel het deeg in 24 platte koekjes en kerf in elk koekje een kruis. Doe ze op een ingevette bakplaat en bak ze 10 – 15 minuten in de warme oven of totdat ze bruin zijn.

Eet smakelijk.

Dood in de taal

In onze taal bestaan een heleboel woorden en uitdrukkingen met 'dood' er in: doodziek, doodongelukkig, doodgewoon, doodstil, doodstraf, doodsbang, doodeenvoudig. In de meeste gevallen betekent 'dood' in deze uitdrukkingen: heel of heel erg.

Je kunt ook ergens een broertje aan dood hebben. Bijvoorbeeld aan afwassen of je kamer opruimen. Dat heeft niks met je broer te maken. Het betekent dat je ergens een verschrikkelijke hekel aan hebt.

De dood of de gladiolen: het is alles of niets, overwinnen of ten onder gaan.

De een zijn dood is de ander zijn brood: pech voor de een betekent geluk voor de ander. Als bij een voetbalwedstrijd de beste speler van de tegenpartij geblesseerd raakt, heb je zelf meer kans om te winnen.

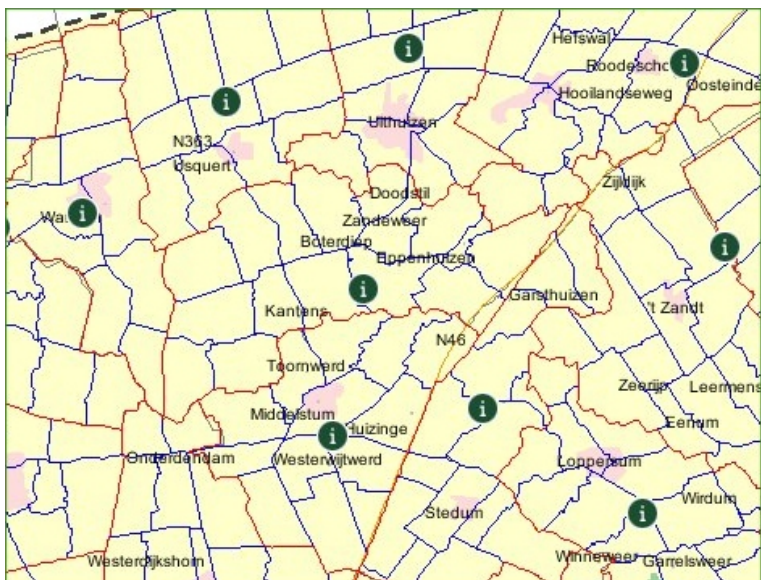
Al sla je me dood: als iemand dat tegen je zegt bedoelt hij dat niet letterlijk. Het betekent: ik weet het echt niet.

Om de dooie dood niet. Hier is de dood wel erg dood.

Zij draait zich om in haar graf. Dat zeg je als er iets gebeurt wat degene die dood is absoluut niet gewild zou hebben

Je kunt ook op een heleboel manieren zeggen dat iemand dood gaat of dood is: het hoekje omgaan, hemelen, de laatste adem uitblazen, het tijdelijke met het eeuwige verwisselen, sterven, overlijden, de geest geven, onder de groene zoden liggen, de onderkant van het gras bekijken. Of: hij is kassie-wijlen.

Als je heel erg rustig wilt wonen dan is er maar één plekje in Nederland: het gehucht Doodstil in de provincie Groningen.

1. Schrijf de betekenis op van de volgende woorden:

doodziek
doodongelukkig
doodgewoon

doodstil
doodstraf
doodsbang
doodeenvoudig

2. Ken je nog meer woorden met 'dood' er in?
3. Wat betekent een doodlopende weg? De tijd doden? Om de dooie dood niet?
4. Wat is een gehucht?

Inleiding

In deze paragrafen wordt kort uitgelegd dat op 2 november rooms-katholieken de doden herdenken.

Dood en daarna

Wat is doodgaan precies en wat gebeurt er daarna met het leven? Verschillende religies geven daar een andere verklaring voor.

1. Willem van Oranje was in de 16^e eeuw de leider van de opstand van de Nederlandse protestanten tegen de Spaanse overheersing.
2. Hij wordt ook wel de Vader des Vaderlands genoemd, of Willem de Zwijger.
3. Dit is een creatieve opdracht.

Begraven of cremeren

Hier worden de twee voornaamste manieren uitgelegd waarop met doden wordt omgegaan. Begraven (door christenen, moslims en joden) en cremeren (door hindoes en ook steeds meer door christenen).

1. Leerlingen zullen deze vraag op zeer diverse wijze beantwoorden. U kunt de resultaten klassikaal bespreken.
2. Ook deze opdracht leent zich goed voor een klassikale bespreking.
3. $140.000 : 365 \approx 386$ per dag.

Voor en na begrafenis of crematie

In deze paragraaf wordt kort uitgelegd wat er allemaal komt kijken bij het overlijden.

1. Dit is een creatieve opdracht (tekening).
2. De dode was een meisje: Amande Erarts. Ze is 7 geworden.
3. Ook dit is een creatieve opdracht. U kunt eventueel de uitwerkingen in de klas bespreken.

Hoe andere volkeren met de dood omgaan

In deze paragraaf wordt uitgelegd hoe de Noormannen, de oude Egyptenaren en de Mexicanen met hun doden omgingen.

1. In de tijd van de Noormannen waren er geen comfortabele bedden zoals wij die nu kennen. Mensen sliepen in het gunstigste geval op een strozak.
2. De zielenkoekjes kunt u in de klas bakken als dat mogelijk is. Leerlingen kunnen ze ook thuis bakken en mee naar school nemen.

Dood in de taal

Het Nederlands kent een heleboel woorden en uitdrukkingen waar 'dood' in verwerkt is.

1. doodziek: heel erg ziek
doodongelukkig: heel erg ongelukkig
doodgewoon: heel gewoon
doodstil: er is geen enkel geluid hoorbaar
doodstraf: iemand wordt voor een misdrijf gestraft doordat hij gedood wordt
doodsbang: verschrikkelijk bang
doodeenvoudig: heel simpel.
2. Doodarm, doodeerlijk, doodgewoon, doodnuchter, doodblijven, doodbloeden, dooddoener, doodfluiten, doodgeboren, doodskist, doodlachen, doodlopen, doodmoe, doodop, doodsbleek, doodschamen, doodschop, doodshoofdvlinder, doodeenvoudig, dooddoener, doodeng, doodkalm, doodgemoedereerd, doodergeren, doodgriezelig, doodjammer, doodkalm, doodleuk, doodmoe, doodnormaal, doodnuchter, doodop, doodsbang, doodsangst, doodsbenauwd, doodsbleek, doodserieus, doodsmak, doodvonnis, doodsvijand, doodwerken, doodziek, doodzonde, doodzwijgen, morsdood, halfdood.
3. Een doodlopende weg: door deze weg kom je niet verder. Je kunt alleen maar omkeren. De tijd doden: als je ergens moet wachten en je verveelt je dan zoek je een bezigheid om de tijd door te komen. Om de dooie dood niet: helemaal niet.
4. Een gehucht is een piepklein dorpje, meestal bestaand uit maar een paar huizen, zonder winkels of kerk.

Meer informatie op internet:

<http://www.uitvaart.org/>

Informatie over vrijwel alle aspecten rondom overlijden, uitvaart, cremeren, begraven en rouw

<http://www.allerzielen.nl/>

Informatie over de viering van Allerzielen in de katholieke kerk

<http://www.rouw.nl/>

Informatie over allerlei aspecten van rouw

<http://www.condoleance.nl/>

Webstek voor online condoleren en gedenken; hier kunt u zelf een condoleance-register aanmaken voor een dierbare of een bestaand condoleanceregister tekenen

<http://www.hetcondoleanceregister.nl/>

Het Condoleanceregister biedt u een overzicht van overlijdensberichtgeving; u heeft hierbij de mogelijkheid de aanwezige rouwcirculaire te lezen en kunt u desgewenst uw persoonlijk medeleven betuigen aan de nabestaanden en het Condoleanceregister tekenen

<http://www.afterlifeseasons.com/>

Engelse multimediale webstek met beelden van een kerkhof in verschillende jaargetijden

<http://www.dodenakkers.nl/>

Begraafplaatsen, kerkhoven en oorlogsmonumenten

<http://www.dood.nl/>

Informatie en amusement rondom de dood

